

ΔΙΟΡΘΩΣΕΩΣ ΔΙΟΡΘΩΣΗ

(Σχόλιο σχολαστικό στο διήγημα τοῦ Παπαδιαμάντη «Μία Ψυχὴ»)

Ἐνα ἀπὸ τὰ πιὸ γνωστὰ «ἀθηναϊκὰ» διηγήματα τοῦ Ἀλέξανδρου Παπαδιαμάντη εἶναι τὸ «Μία Ψυχὴ», ποὺ πρωτοδημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ *Παρνασσός* τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1891¹. Ὁ Παλαμᾶς τὸ χαρακτηρίζει ὡς «διπλοσήμεντη «Μία Ψυχὴ»»², ὑπαινισσόμενος τὴν ἀμφισημία τῆς λέξης ψυχὴ: τὴ σημερινὴ τρέχουσα σημασία καὶ τὴ σημασία πεταλούδα· «Ἐπλησίασεν εἰς τὴν κλίνην. Ἐκεῖ βλέπει ὅτι περὶ τὴν ἀναμμένην κανδήλαν μία ψυχὴ — πεταλούδα — ἐτριγύριζε περὶ τὸ φεγγοβολοῦν ποτήριον. Ἦτο ὠραία, μικρά, χρυσόπτερος... — Ἀ! νὰ πάλι ἡ πεταλούδα, ἐψιθύρισεν ἡ χαροκαμένη μήτηρ»³. Τὸ διήγημα βασίζεται στὴ λαϊκὴ δοξασία ὅτι ἐπὶ σαράντα ἡμέρες μετὰ τὸ θάνατό της «ἡ φυγοῦσα ψυχὴ, τρυφερὰ νοσταλγός, ἀρέσκειται νὰ φοιτᾷ εἰς τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα ἔφυγε. Τότε, ἐὰν διψᾷ, θὰ εὔρῃ νὰ πῖνῃ» ἀπὸ τὴν ἐπιμνημόσυνη κανδήλα, ποὺ καίει «εἰς τὴν μνήμην τῆς νεκρᾶς»⁴. Τὸ θέμα του, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐπικοινωνία μητέρας καὶ κόρης ποὺ συνεχίζεται καὶ μετὰ τὸ θάνατό⁵, ἀπεικονίζεται στὴν παρακάτω σκηνή: «Αἴφνης ἡ πεταλούδα, ἐνῶ ἡ μήτηρ εἶχε κύψει εἰς τὴν κανδήλαν διὰ νὰ ἐγχύσῃ ἔλαιον, ἐπλησίασε παραδόξως εἰς τὸ στόμα τῆς περιαλοῦς μητρός, εἶτα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ εἰς τὰ ὦτά της. Εἶτα ἔφερε τρεῖς γύρους περὶ τὸν λαιμόν της. Ἡ μήτηρ ἔτεινε τὰ χεῖλη, ζητοῦσα ἐν τῇ παραφροσύνῃ της νὰ τὴν φιλήσῃ, ἀλλ' ἡ πεταλούδα ἀπεμακρύνθη ἔμ-

1. *Παρνασσός* ΙΔ' (1891/92), σσ. 50 - 57· τὸ κείμενο τῇ πρώτῃ δημοσίευσής ἀκολουθεῖ καὶ ἐκεῖνο τῆς δευτέρας, στὸ περιοδικὸ τῆς Ἀλεξάνδρειας *Νέα Ζωὴ* Δ' (1908), σσ. 827 - 830, τεύχος 44, ἀφιερωμένο στὸν Παπαδιαμάντη.

2. Κ. Παλαμᾶς, «Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης», *Ἡ Τέχνη* Α' (1899), σ. 142 = Κ. Παλαμᾶς, *Ἀπαντα*, τόμος δέκατος. Μπίρης/Γκοβόστης [1967], σ. 319.

3. *Παρνασσός*, ὅ.π., σ. 54 = Ἀλ. Παπαδιαμάντης, *Ἀπαντα*, τόμος δεύτερος, Κριτικὴ ἔκδοσις Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος. Ἐκδόσεις Δόμος, (Ἀθήνα 1982), σ. 234 (ἐφεξῆς Τριανταφυλλόπουλος).

4. *Παρνασσός*, ὅ.π., σ. 52 = Τριανταφυλλόπουλος, σ. 232.

5. Πρβλ. καὶ τὰ ὅσα γράφει ἡ Γ. Φαρίνου - Μαλαματάρη, *Ἀφηγηματικὲς τεχνικὲς στὸν Παπαδιαμάντη 1887-1910*. Κέδρος (Ἀθήνα 1987), σσ. 183 - 184.

φοβος [...]—Μὴ φεύγῃς, μὴ φεύγῃς, ψυχὴ μου! ἐψιθύρισεν ἔκφρων ἡ μήτηρ. Ἡ πεταλούδα, ἥτις εἶχε πετάξει μίαν ὀργυιὰν ἐπάνω πρὸς τὴν ὀροφὴν, κατέβη (ἀπίστευτον πρᾶγμα!) εἰς τὴν κανδήλαν, καὶ ἔπιεν ἐκ τοῦ ἐλαίου...»⁶.

Τὸ διήγημα ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερα μέρη· στὸ πρῶτο ὁ ἀφηγητὴς πληροφορεῖται, «περὶ τὰ μέσα τοῦ μηνὸς Μαΐου τοῦ ἔτους 188...», τὴ δυσμενὴ πορεία ποὺ ἔχει ἡ ἀσθένεια τῆς δεκατετραετοῦς παιδίσκης, τῆς Ἀγγελικούλας· στὸ ἐπόμενο ἀφηγεῖται, ὡς αὐτόπτης, τὸν ἐνταφιασμὸ τῆς Ἀγγελικούλας, «περὶ τὰ τέλη Μαΐου»· στὰ δύο τελευταῖα διαδραματίζοντα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς ψυχῆς/πεταλούδας, τὴν ἐπικοινωνία της μὲ τὴν Εὐφροσύνη, τὴ μητέρα τῆς νεκρῆς κόρης, καὶ τὴν ὀριστικὴ ἀναχώρηση τῆς μικρῆς ἀθώας ψυχῆς «εἰς τὴν αἰωνιότητα». Στὴν ἀρχὴ τοῦ τρίτου μέρους, ποὺ προετοιμάζει τὸ βασικὸ τέταρτο, ὑπάρχει τὸ ἐξῆς ἀπόσπασμα: «Μετεκόμισαν ἐκεῖθεν [ἀπὸ τὸ κρεββάτι τῆς νεκρῆς παιδίσκης] τὴν στρωμνὴν καὶ τὰ σκεπάσματα. Τὰς σανίδας τὰς ἐσκέπασαν δι' ἀπλῆς λευκῆς σινδόνης. Πρὸς τὸν βόρειον τοῖχον, εἰς ἣν θέσιν ἦτο τὸ προσκέφαλον, ἡ κυρία Εὐφροσύνη, ἡ μήτηρ τῆς Ἀγγελικούλας, ἔθεσε μέγα ποτήριον μὲ ὕδωρ καὶ ἔλαιον καὶ ἤναψε τὴν θρυαλλίδα. Ἦτο τοῦτο ἡ κανδήλα, ἡ προσφερομένη εἰς τὴν μνήμην τῆς νεκρᾶς, καὶ σχετιζομένη ἄλλως μὲ τὴν κοινὴν δοξασίαν, καθ' ἣν ἡ φυγοῦσα ψυχὴ, τρυφερά νοσταλγός, ἀρέσκεται νὰ φοιτᾷ εἰς τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα ἔφυγε. Τότε, ἐὰν διψᾷ, θὰ εὕρῃ νὰ πῖνῃ. Τεσσαράκοντα ἡμέρας διαρκεῖ ἡ περιπλάνησις αὕτης τῆς ψυχῆς, ὁδηγουμένης ὑπὸ τοῦ φύλακος ἀγγέλου· τεσσαράκοντα ἡμέρας ἔμελλε νὰ καίῃ ἐκεῖ ἀκοίμητος καὶ ἡ ἐπιμνημόσυτος κανδήλα [...]. Καὶ ἡ μήτηρ δὲν ἔπαυε νὰ κλαίῃ βλέπουσα τὴν κανδήλαν ταύτην, ἥτις συχνά, μὲ ὅλην τὴν συχνὴν προσθήκην ἐλαίου, ἔφθινε καὶ ἔτρεμεν ἐτοίμη νὰ σβῇ, καὶ ἄφηνε τὸν ἦχον ἐκεῖνον τὸν ἀπερίγραπτον, τὸν ὅμοιον μὲ στοναχὴν ψυχῆς βασανιζομένης, ἀναμνήσκουσα τὸν γλυκὺν καὶ θρησκευτικὸν στίχον τοῦ Λαμαρτίνου:

*Comme la lampe d'or pendue à Son autel,
Je chanterai pour Lui jusqu'à ce qu'Il me brise.*

Τὴν τρίτην ἐσπέραν μετὰ τὴν ταφὴν τῆς μικρᾶς ἡ μήτηρ, πρὶν ἢ κατακλιθῇ, ἀφῆκε τὴν συνοδίαν της ἐν τῇ μικρᾷ αἰθούσῃ τοῦ οἰκήματος καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν νεκρικὸν θάλαμον, διὰ νὰ ἴδῃ ἂν ἔκαie καλῶς ἡ κανδήλα, καὶ διὰ νὰ ἐγχύσῃ ἔλαιον».⁷

Στὴν κλασικὴ πλέον ἐκδοσὴ τοῦ ὁ Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος διορθώνει τὸ *lampe* τοῦ στίχου τοῦ Λαμαρτίνου, ποὺ παραδίδει ἡ πρώτη (καὶ ἡ δεύτερη) δημοσίευση τοῦ διηγήματος, σὲ *harpe* καὶ στὰ *testimonia* παραπέμπει στὸ

6. Παρνασσός, ὁ.π., σ. 55 = Τριανταφυλλόπουλος, σ. 235.

7. Παρνασσός, ὁ.π., σσ. 52 - 53 = Τριανταφυλλόπουλος, σσ. 232 - 233.

ἔργο τοῦ Lamartine, *Nouvelles Méditations Poétiques*, ποίημα XVIII. Πραγματικὰ ἡ τελευταία, ἐνδέκατη, στροφή τοῦ ποιήματος, ποὺ ἔχει τίτλο «Stances», εἶναι ἡ ἑξῆς:

*C'est lui, c'est le Seigneur: que ma langue redise
Les cent noms de sa gloire aux enfants des mortels.
Comme la harpe d'or pendue à ses autels,
Je chanterai pour lui jusqu'à ce qu'il me brise...*

Οἱ προηγούμενες συγκεντρωτικὲς ἐκδόσεις (Φέξη —στὸν τόμο Ἡ Μάρισσες, 1912—, Καραβία, Βαλέτα καὶ Σεφερλῆ), ὅπως δηλώνει καὶ ὁ Τριανταφυλλόπουλος, διατηροῦν τὸ *lampe*, δίχως ὅμως νὰ σχολιάζουν τὴ διαφορά ἢ νὰ ἐντοπίζουν τὸ συγκεκριμένο ποίημα.

Τὸ ἐρώτημα ποὺ προκύπτει εἶναι κατὰ πόσο ἔπρεπε νὰ γίνεи αὐτὴ ἡ διόρθωση, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται γιὰ ὀλίσθημα τῆς μνήμης τοῦ Παπαδιαμάντη —Τὸ ἐρώτημα βέβαια, ὅπως καὶ ἡ ἀπάντηση, ἀφορᾷ καὶ κάθε ἄλλη ἀνάλογη περίπτωση, Παπαδιαμάντεια ἢ μὴ—. Ἐπισημαίνω ὅτι διατηρήθηκε τὸ *Son autel* ἀντὶ τοῦ *ses autels*, τοῦ γαλλικοῦ πρωτοτύπου, ὅπως καὶ ἡ κεφαλαιογράφηση τῶν ἀρχικῶν γραμμάτων τῶν ἀντωνυμιῶν *Son, Lui, Il* ὁρθῶς, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἐπειδὴ αὐτὰ τὰ κεφαλαῖα ἀποτελοῦν ἓνα ἐλάχιστο σχόλιο, ποὺ ὑπογραμμίζει —ἢ ἔστω ὑπενθυμίζει— τὴν εὐλάβεια τοῦ «ἀγίου τῶν Γραμμάτων μας». Ἀς ξαναγυρίσουμε ὅμως στὸ *lampe*. Θεωρῶ ὅτι ἡ γραφὴ *lampe* πρέπει νὰ παραμείνει στὸ παράθεμα τοῦ Λαμαρτίνου, μολοντί εἶναι πιθανὸ νὰ ὀφείλεται σὲ ἀπὸ μνήμης παράθεση, κάτι ποὺ ἐνισχύει καὶ ἡ μετατροπὴ τοῦ *ses autels* σὲ *Son autel*.

Τὸ διήγημα, ὅπως καὶ παραπάνω σημείωσα, στηρίζεται στὴν ἐμφάνιση τῆς ψυχῆς/πεταλούδας καὶ στὴν ἐπικοινωνία της μὲ τὴ μητέρα τῆς Ἀγγελικούλας. Βασικὸ στοιχεῖο τῆς πλοκῆς ἀποτελεῖ ἡ *κανδήλα* γύρο ἀπὸ αὐτὴν πετᾷ ἡ πεταλούδα, ἀπὸ αὐτὴν πίνει καὶ τὴν *κανδήλα* προσέχει νὰ παραμείνει ἄσβεστη ἡ μητέρα. Τὴν παρουσία της ἄλλωστε δικαιολογεῖ καὶ τονίζει ὁ ἀφηγητὴς μὲ τὴν ἀναφορά του στὴ λαϊκὴ δοξασία. Εἶναι, νομίζω, προφανὲς ὅτι ἡ *κανδήλα* ἀνακαλεῖ συνειρμικὰ τὴ *lampe* (τὸ λύχνο) καὶ ὄχι τὴν *harpe*, ὅπως ἐπιβεβαιώνει καὶ τὸ κειμενικὸ περιβάλλον τοῦ ἀποσπάσματος, ποὺ παρατέθηκε πρὸ πάντων. Οὔτε εἶναι πιθανὸ ὁ ἦχος τῆς *κανδήλας* ποὺ τρεμοσβῇνει (τὸ γνωστὸ τσιτσύρισμα) νὰ ὑπενθυμίζει τὴ μουσικὴ τῆς ἄρπας. Ἡ *κανδήλα* λοιπόν, «ἡ προσφερομένη εἰς τὴν μνήμην τῆς νεκρᾶς», ἡ ὁποία καίει ἐπάνω στὴ νεκρικὴ κλίνη, ποὺ ἐπέχει θέση βωμοῦ («τὰς σανίδας τὰς ἐσκέπασαν δι' ἀπλῆς λευκῆς συνδόνης»), παραλληλίζεται πρὸς τὴ χρυσὴ λυχνία τοῦ Θυσιαστηρίου —*Καὶ ποιήσεις λυχνίαν ἐκ χρυσοῦ καθαροῦ [...]* Καὶ σὺ σύνταξον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ καὶ λαβέτωσάν σοι ἔλαιον ἐξ ἐλαίων ἄτρυγον καθαρὸν κεκομμένον εἰς φῶς

καῦσαι, ἵνα καίηται λύχνος διὰ παντός⁸ — καὶ πρὸς τὴ *lampe d'or*. Ἄν ὑπάρχει κάποιο πρόβλημα, αὐτὸ δὲν εἶναι στὸ διήγημα τοῦ Παπαδιαμάντη, ἀλλὰ ἴσως στοὺς στίχους τοῦ Λαμαρτίνου· νὰ ψάλλει ὁ ποιητὴς «comme la lampe»· ἐκτὸς ἂν θεωρήσουμε ὅτι ὁ χρυσὸς λύχνος συμβολίζει τὴ λατρεία πρὸς τὸν Θεὸ καὶ ἐπομένως ὅτι ψάλλει καὶ αὐτὸς τὴ δόξα Του (*sa gloire*)⁹. Πρέπει ἐπομένως νὰ διατηρηθεῖ ἡ γραφὴ *lampe* τῆς πρώτης δημοσίευσης, ἐπειδὴ μπορεῖ ὁ Λαμαρτίνος νὰ θέλει *harpe*, ὁ Παπαδιαμάντης ὅμως θέλει *lampe*, ὅπως θέλει καὶ *Son, Lui, Il*. Ἄλλωστε συχνὰ ξένα στοιχεῖα (τῆς ἐκκλησιαστικῆς, τῆς θύραθεν καὶ τῆς ξένης γραμματείας) ἀφομοιώνονται ἐντελῶς μὲ τὸ κείμενο καὶ γίνονται ἐξαιρετικὰ δυσδιάκριτα¹⁰. Ἐδῶ βέβαια δὲν ἔχουμε τέτοια περίπτωση· ἔχουμε μιὰ μικρὴ «μετατροπὴ», ἡ ὁποία θὰ διατηρηθεῖ στὸ Παπαδιαμαντικὸ κείμενο, ἐφόσον εἶναι φανερό πὼς ἐναρμονίζεται μὲ τὸ κειμενικὸ περιβάλλον τοῦ διηγήματος. Εἶναι εὐνόητο ὅτι στὸν ὑπομνηματισμὸ του ὁ ἐκδότης θὰ ἀναφέρει τὶς διαφορὲς ἀπὸ τὸ πρωτότυπο.

Ὑπάρχει ὅμως καὶ κάτι ἀκόμη. Δύο τουλάχιστον ἐκδόσεις τῶν *Nouvelles Méditations Poétiques* παραδίδουν τὴ γραφὴ *lampe* ἀντὶ *harpe*. Ἀνήκουν καὶ οἱ δύο σὲ συγκεντρωτικὲς ἐκδόσεις ποιημάτων τοῦ Λαμαρτίνου· ἡ μία στὴν πρώτη ἐκδοση τοῦ *Oeuvres*, Paris 1826 (ἐκδότες: Jules Boquet, Charles Gosselin, Urbain Canel)¹¹, καὶ ἡ ἄλλη στὰ *Oeuvres Complètes*, τόμος δεῦτερος, Paris 1845 (ἐκδ.: Charles Gosselin, Furne et Cie, Pagnerre)¹². Στὴ δευτέρη, ποὺ ἔχω ὑπόψη μου, τὸ ποίημα «Stances» ἔχει τὸν ἀριθμὸ XIX (ὅπως καὶ στὶς περισσότερες μεταγενέστερες ἐκδόσεις) καὶ μερικὲς μικροδιαφορὲς ἀπὸ τὸ καθιερωμένο κείμενο, κυρίως στὴ στίξη· ἡ μόνη οὐσιαστικὴ διαφορὰ εἶναι ἡ μετατροπὴ τοῦ *harpe* σὲ *lampe*. Ἡ ἀλλαγὴ πρέπει νὰ ὀφείλεται σὲ παρανόηση τοῦ στοιχειοθέτη καὶ σὲ ἀβλεψία τοῦ διορθωτῆ¹³. Τὸ γεγονὸς ὅμως εἶναι ὅτι ὑπάρχουν ἐκδόσεις μὲ τὸ ἀθετούμενο *lampe* καὶ πρέπει νὰ θεωρήσουμε ὡς βέβαιο ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης εἶχε ὑπόψη του μιὰ ἀπὸ αὐτές.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς κράτησα τελευταῖο τὸ καλὸ χαρτί. Νομίζω ὅμως

8. Ὑπόμνημα KE' 30 καὶ KZ' 20.

9. Πρβλ. καὶ τὰ σχόλια τοῦ Fernand Letessier στὴν ἐκδοση Lamartine, *Méditations*. Éditions Garnier Frères, Paris (1968), σ. 441.

10. Τριανταφυλλόπουλος, τόμος πρῶτος, σ. κβ'.

11. Ἡ πληροφορία ἀπὸ τὸν F. Letessier, ὅπου καὶ στὴ σημ. 9, ὁ ὁποῖος μάλιστα φαίνεται νὰ μὴ γνωρίζει τὴν ἐκδοση τοῦ 1845.

12. Ἡ πλήρης παραπομπή: *Oeuvres Complètes* de M. de Lamartine, tome II. *Nouvelles Méditations Poétiques* Le dernier chant du Pèlerinage d'Harold Chant du Sacre par M. de Lamartine, Paris. Charles Gosselin - Furne et Cie - Pagnerre Éditeurs. MDCCCXLV. Τὸ ποίημα στὶς σσ. 99-101.

13. Βλ. καὶ F. Letessier, ὁ.π.

ὅτι, καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχαν οἱ παραπάνω ἐκδόσεις τῶν *Nouvelles Méditations Poétiques*, πάλι τὸ *lampe* θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποκατασταθεῖ στὸ διήγημα, ἐπειδὴ ἀποτελεῖ τὸ παράλληλο τῆς *κανδήλας* (ἡ ὁποία εἶναι μετὰ τὴν ψυχὴ/πεταλούδα τὸ πιὸ σημαντικὸ ἀντικείμενο/σύμβολο τοῦ διηγήματος) σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ ὅτι εἶναι ἡ γραφὴ τῆς πρώτης (ἀλλὰ καὶ τῆς δεύτερης) δημοσίευσης¹⁴. αὐτὴ εἶναι γνωστὸ πῶς, γιὰ πολλοὺς νεοέλληνες συγγραφεῖς καὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις, ἐπέχει θέση χειρογράφου καὶ αὐτὴν, ἂν δὲν συντρέχουν σοβαροὶ λόγοι, πρέπει νὰ ἀκολουθεῖ ὁ ἐκδότης¹⁵.

«Καὶ ταῦτα μὲν ἀρκοῦσι, διότι δὲν πρόκειται νὰ παρῶδῃσωμεν τὸ ἔργον τοῦ κριτικοῦ διορθωτοῦ, πάνυ ἀξίου, οὐδὲ ν' ἀποδείξωμεν ὅτι πάσχομεν καὶ ἡμεῖς ἐκ διορθωσιμανίας»¹⁶.

14. Ἄλλη μία διόρθωση ποὺ πρέπει νὰ γίνεῖ εἶναι στὸν τονισμὸ τοῦ τίτλου τοῦ διηγήματος: *Μία Ψ.* καὶ ὄχι *Μιά*: τὸ ὑποδεικνύει τὸ κείμενο ὅταν λέει γιὰ «μία ψυχὴ-πεταλούδα», ὅπου καὶ στὴ σσημ. 3.

15. Πρβλ. Τριανταφυλλόπουλος, τόμος πρῶτος, σ. ις': «Οἱ πρῶτες δημοσιεύσεις τοῦ Παπαδιαμάντη σὲ περιοδικὰ καὶ ἑφημερίδες πρέπει νὰ θεωροῦνται πρῶτες ἐκδόσεις (*editions principes*) καὶ ταυτοχρόνως χειρόγραφα (*manuscripta*). Κάθε προσπάθεια λοιπὸν νὰ ἀποκαταστήσουμε τὸ κείμενο ὑποχρεωτικὰ ξεκινάει ἀπὸ αὐτές. Ἀναγκαίᾳ συνέπεια τῆς ἀρχῆς αὐτῆς εἶναι πῶς μπροστὰ στὶς πρῶτες δημοσιεύσεις πρέπει νὰ σταθοῦμε μὲ τὸ σεβασμὸ ποὺ δείχνουν οἱ νεότεροι φιλόλογοι (ὕστερα ἀπὸ τὴν ὑπερκριτικὴ παλιότερων ἐποχῶν) ἀπέναντι στὴ χειρόγραφη παράδοση τῶν κλασικῶν».

16. Ἀλέξ. Παπαδιαμάντης, «Ἐκκλησιαστικαὶ ἐκδόσεις ἐν Ἀθήναις», Τριανταφυλλόπουλος, τόμος πέμπτος, σ. 222' ὁ ἀναγνώστης, ποὺ θὰ ἀναζητήσει τὸ ἄρθρο τοῦ Παπαδιαμάντη, ἂς σχολιάσει, μὲ τὴ σειρά του, τὴν προσθήκη!